

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
της μελέτης
της κ. Τάμαρας Κόστιτς-Παχνόγλου
με θέμα
Οι χαρακτήρες της πεζογραφίας του
Αντρέα Φραγκιά

Ως αξιολογητής της μελέτης της κυρίας Τάμαρας Κόστιτς-Παχνόγλου, έχω να καταθέσω τα εξής: Ο Αντρέας Φραγκιάς (1921-2002) είναι ένας από τους σπουδαιότερους μεταπολεμικούς Έλληνες πεζογράφους και προσέφερε τέσσερα μυθιστορήματα μεγάλης λογοτεχνικής αξίας: *Άνθρωποι και σπίτια* (1955), με θέμα τη ζωή των ανθρώπων σε μια λαϊκή συνοικία της Αθήνας, έναν χρόνο έπειτα από την απελευθέρωση από τη ναζιστική Κατοχή, *Η καγκελόπορτα* (1962), με θέμα τις κομβικές κοινωνικές αλλαγές στη μετεμφυλιακή Αθήνα, *Λοιμός* (1972), με θέμα τη σχέση θύτη-θύματος, βασανιστή και βασανιζόμενου, σε ένα εφιαλτικό στρατόπεδο συγκέντρωσης και «αναμόρφωσης», που παραπέμπει στη Μακρόνησο, όπου ο συγγραφέας βρέθηκε την περίοδο 1950-52, τιμωρούμενος για την αριστερή ιδεολογία του) και το δίτομο *Πλήθος* (1985 και 1986), με σαφείς επιδράσεις από τον Τζωρτζ Όργουελ. Το 2000 ο συγγραφέας τιμήθηκε με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για τη συνολική προσφορά του στα νεοελληνικά γράμματα. Δύο από τα μυθιστορήματά του, η *Καγκελόπορτα* και ο *Λοιμός* μεταφέρθηκαν στον κινηματογράφο από τον Δημήτρη Μακρή και τον Παντελή Βούλγαρη αντιστοίχως.

Η μελέτη της κυρίας Κόστιτς-Παχνόγλου είναι η πρώτη επιστημονική μονογραφία πάνω στο έργο του Φραγκιά, και για αυτό θα πρέπει να επαινεθεί ιδιαίτερος. Η επιλογή των χαρακτήρων ως του κύριου άξονα της συγκεκριμένης μελέτης έρευνας στηρίχθηκε στα ακόλουθα:

1. Ο χαρακτήρας εξακολουθεί τον κυρίαρχο πόλο έλξης για το αναγνωστικό κοινό σε ένα μυθιστόρημα και αποτελεί το βασικό όχημα ενός συγγραφέα για να εκφράσει τις ιδέες του. Όσο πιο επιτυχημένη είναι η σκιαγράφησή του τόσο περισσότερο το αναγνωστικό κοινό ενδιαφέρεται για την τύχη του και ενίοτε τον αντιμετωπίζει σαν ζωντανό πρόσωπο.
2. Τα τέσσερα μυθιστορήματα του Φραγκιά διαθέτουν έναν μεγάλο αριθμό χαρακτήρων, πρωτευόντων και δευτερευόντων, άλλοι από τους οποίους απηχούν αναγνωρίσιμους τύπους της νεότερης ελληνικής ιστορίας, ενώ άλλοι έχουν μια διαχρονική διάσταση.
3. Στα μυθιστορήματα *Λοιμός* και *Πλήθος*, που μπορούν να χαρακτηριστούν συλλογικά μυθιστορήματα ή μυθιστορήματα πλήθους, δεν υπάρχει κεντρικός χαρακτήρας αλλά εμφανίζονται πολυάριθμα πρόσωπα, ομάδες ανθρώπων και πλήθη. Τα πρόσωπα αυτών των μυθιστορημάτων δεν έχουν τα γνωστά συμβατικά ονόματα, αλλά τους δίνονται χαρακτηρισμοί ή μικρά παρόμοια ονόματα, γεγονός που συχνά δημιουργεί παρανοήσεις ως προς την πλοκή των έργων και την τύχη των χαρακτήρων τους.

Η δομή της μελέτης της κυρίας Κόστιτς-Παχνόγλου έχει ως εξής: Δίνεται πρώτα σύντομη Περίληψη (σ. 3) και ακολουθεί το Α' Κεφάλαιο, με τίτλο «Αντρέας Φραγκιάς-Ζωή και έργο» (σ. 4-9), που έχει κυρίως ενημερωτικό χαρακτήρα, καθώς παρουσιάζονται οι σταθμοί του βίου και της έργου του Φραγκιά και επιχειρείται μια επισκόπηση των τεσσάρων μυθιστορημάτων του.

Το Β' Κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Ο Λογοτεχνικός Χαρακτήρας» (σ. 10-23) και διαιρείται στις εξής υποενότητες: 1. Ορισμοί του χαρακτήρα, 2. Κατηγοριοποίηση χαρακτήρων, 3. Τυπολογίες χαρακτήρων, 4. Μέθοδοι χαρακτηρισμού και 5. Προσωπική θέση και στόχος της εργασίας. Εδώ αρχικά παρουσιάζονται συνοπτικά οι κωδικοποιήσεις διαφόρων θεωρητικών της λογοτεχνίας αναφορικά με την προσέγγιση και εξέταση των λογοτεχνικών χαρακτήρων και έπεται η αιτιολόγηση των θέσεων της Shlomith Rimmon-Kenan ως του πλέον κατάλληλου μεθοδολογικού μοντέλου για τη μελέτη των προσώπων του Φραγκιά.

Τα υπόλοιπα τέσσερα κεφάλαια αποτελούν το κύριο μέρος της εργασίας και είναι αφιερωμένα αντίστοιχα στα τέσσερα μυθιστορήματα του συγγραφέα. Οι προσεκτικά επιλεγμένοι τίτλοι των κεφαλαίων αυτών αποδίδουν το ιδεολογικό στίγμα κάθε έργου, σύμφωνα με την ανάγνωση της κ. Κόστιτς-Παχνόγλου. Σε όλα αυτά τα κεφάλαια η κ. Κόστιτς-Παχνόγλου ακολουθεί μια συγκεκριμένη μεθοδολογία: πρώτα αναφέρεται στη θεματική και στην πλοκή του εκάστοτε μυθιστορήματος, ύστερα αναλύει τους χαρακτήρες του κάθε έργου κατά σειρά αφηγηματικής σπουδαιότητας και στο τέλος δίνει τα αντίστοιχα συμπεράσματα. Η συγγραφέας της μελέτης εξετάζει τις μεθόδους σκιαγράφησης του κάθε χαρακτήρα, τα κίνητρά του, τη λειτουργία του στην πλοκή, τη σχέση του με τους υπόλοιπους χαρακτήρες, παρέχοντας πολλές χρήσιμες λεπτομέρειες και κάνοντας πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, το Γ' Κεφάλαιο: «Αξιοπρεπείς φτωχοί στο *Άνθρωποι και σπίτια*» (σ. 24-118) και το Δ' Κεφάλαιο: «Αισιόδοξοι ταλαιπωρημένοι στην *Καγκελόπορτα*» (σ. 119-190) επικεντρώνονται στα δύο πρώτα μυθιστορήματα του Φραγκιά (*Άνθρωποι και σπίτια* και *Καγκελόπορτα*), τα οποία, σύμφωνα με τη γνώμη της κριτικής, ανήκουν στη «ρεαλιστική» περίοδό του. Στο Ε' Κεφάλαιο: «Φυλακισμένοι ελεύθεροι και ελεύθεροι φυλακισμένοι στο *Λοιμό*» (σ. 191-236) αναλύεται, μέσα από την προσέγγιση των χαρακτήρων, η σύνθετη σχέση θύτη-θύματος που διέπει τα πρόσωπα του έργου. Και στο ΣΤ' Κεφάλαιο: «Ο αποξενωμένος κόσμος του *Πλήθους*» (σ. 237-308) η συγγραφέας εξετάζει, κατά τρόπο εξαντλητικό και απολύτως τεκμηριωμένο, τα πολυάριθμα πρόσωπα που παρελαύνουν από το ογκώδες και δαιδαλώδες αυτό μυθιστόρημα.

Η διατριβή ολοκληρώνεται με τα «Συμπεράσματα» (σ. 309-313) και τη «Βιβλιογραφία» (σ. 314-318).

Συμπερασματικά, θεωρώ ότι πρόκειται για μια πολύ αξιόλογη και καλογραμμένη μελέτη, την πρώτη μονογραφία που πραγματοποιείται πάνω στο έργο του πολύ σημαντικού πεζογράφου Αντρέα Φραγκιά, και είναι φανερό ότι αποτελεί προϊόν μεγάλου μόχθου και αγάπης για το έργο ενός από τους σπουδαιότερους μεταπολεμικούς πεζογράφους της Ελλάδας. Η κυρία Κόστιτς-Πάχνογλου έχει αναλύσει τους χαρακτήρες των μυθιστορημάτων του Φραγκιά εξαντλητικά, επιτυγχάνοντας μίαν επαρκέστατη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, οργανώνοντας με φροντίδα και ακριβολογία την επιχειρηματολογία της και καταλήγοντας σε εύστοχες επισημάνσεις και πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Επιπλέον, η μελέτη συνδυάζει επιτυχώς μια ιστορική-γραμματολογική προσέγγιση με ένα δόκιμο θεωρητικό υπόβαθρο. Επομένως, η έκδοση της μελέτης της κυρίας Κόστιτς-Παχνόγλου θα είναι μια πολύτιμη συμβολή στη γνωριμία των επιστημόνων αλλά και του αναγνωστικού κοινού της Σερβίας με το έργο ενός τόσο σημαντικού Έλληνα πεζογράφου.

Σύμφωνα με όλα τα προηγούμενα, υποστηρίζω θερμά την έκδοση της μελέτης της κυρίας Κόστιτς-Παχνόγλου.

Ο αξιολογητής

Θανάσης Αγάθος
Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας
Τμήμα Φιλολογίας ΕΚΠΑ

Αθήνα, 26 Απριλίου 2024